

Reuniunea învățătorilor

Apare odată în lună.

Proprietar editor : Reuniunea învățătorilor români dela școalele popor. conf. ort. din protopopiatele arădane I—VII.	REDACTOR : IOSIF STANCA	Manuscrisurile și corespondența se vor trimite redact. în Rosa, a p. Marospetres, cîntul Arad, iar abonamentele cassarului Iu- lin Groșorean în Galsa-Világos.
Comitetul de redacție :	Dim. Boariu, I. Borlea, Nic. Cristea, Teodor Cherechean, Pu- tru Colțen, Pavel F. Dârlea, Iuliu Groșorean, Teodor Mariș, Ioan Crișan, Iosif Moldovan, Traian Măger, Dim. Olariu, D. Popoviciu, George Pleș, Avram Sădean și Petru Vancu.	
Abonament : pentru Ungaria 5 coroane. — Străinătate 7 coroane.		

Reto-Români.

În anul trecut, din însărcinarea ministrului ungar de culte, o comisie constatatoare dintr'un profesor de pedagogie și un dascăl poporal, s'a transportat la fața locului în Elveția, cu gândul ca să studieze instituțiile școlare de — acolo. Ideea eră bine nimerită și nu aveam nimic de reprobabil, cu atât mai vârtos, că recunoscută fiind structura etnică de stat poliglot a Elveției, mult asemănătoare cu stările noastre; credeam, că omnipotenții noștri numai lucruri bune vor putea învăța dela pașnicii elvețieni.

O conglomeratăie a neamurilor de cea mai diferită origine și de cele mai varii aptitudini spirituale și totuș acolo sunt aproape necunoscute pizmuirile și acerba ură de rasă, care la noi repețiteori a degenerat în sângiuiri crudele, amenințând neconținut temelile statului cu distrugere sigură. Acolo, curat ca'n poveste: lupul și mielul zburdă fericiți prin acelaș crâng.

Missa maghiară s'a interesat cu deosebită grijă de Reto-Români, acest nobil lăstar de viață latină, urzit de soarte să statornicească amintirea glorioșilor legionari prin văile romantice ale Innului, precum și cursul superior al Rinului zburdalnic.

Mészáros Jenő — se chiamă profesorul, care voia să se afle cum se obișnuesc frații noștri, cetățeni elvețieni, cu limba de stat, ca bazându-se pe identitatea însușirilor de neam; să ne aplice și nouă acelaș tratament.

Din comunicatul său relevăm următoarele:

»Teritoriul variu al cantonului Graubünden, bogat întretesut de munți și văi, consună minunat cu raporturile sale etnice. Din cei 105,000 locuitori ai cantonului, 48,937 sunt Germani, 36,508 Români și 17,883 Italieni. Având în vedere scopul călătoriei noastre, dintre acești locuitori mai mult ne interesează Români.

Locuitorii români ai cantonului Graubünden sunt urmașii Romanilor rămași aici după prăbușirea imperiului roman de apus, cari adăpostiți prin văile strașnic apărate ale munților, și-au apărut cu îndârjire și păstrat cu sfințenie intactă ființa națională: limba, obiceiurile și moravurile, luând parte intenzivă la toate acțiunile și zbucimările culturale și politice.

Voind să demonstreze diferențierea ivită între dialectele reto-române și pentruca să le compareze cu limba românească din Ardeal, construiește o mică serua, tradându-se a fi însă de tot laic în materie de filologie. Nu putem crede, ca diferența între două dialecte din nemijlocită apropiere, precum și vechea latinească să fie atât de mare, încât zădarnic cauți urmă de afinitate în cele mai multe cazuri.

Dialectul reto-r. din Unterengadin	D. r.-r. Oberländer	În limba Româ- nilor din Ung.
1. l'üsch	igl esch	ușă
2. la parait	la preit	părete
3. la sopcha	la sulga	scaun
4. cotschea	tgietscheu	roșu
5. nosch	schliet	râu
6. dombrar	dumbrar	numără
7. discuorrer	plidar	vorbește
8. il prum	igl emprem	primul
9. lâ	leu	acolo
10. sovent	saveus	adesea

Scrie mai departe :

»Românii graubündenieni își cultivă limba cu multă stăruință. Posed o literatură a parte și două societăți: »*Rätho-romanische Gesellschaft*« și »*Ladinische Gesellschaft*«. Aceste societăți aranjază prelegeri populare, edau opuri literare precum și un Anuar; controlează învățământul limbii române în școli și în fiecare an convoacă prin diferitele centre adunări generale premerse de prelegeri instructive și însoțite de mari festivități.

Deși țin cu îndărătnicie la limba lor maternă, *învață și vorbesc totuș bucuros nemțește. Aspirații naționale separatistice nu au și mărturisesc cu mândrie, că sunt cetățeni elvețieni. Cu conaționalii lor din România nu numai că nu susțin relații, dar nici nu-i prea cunosc*«. Sublierile sunt ale autorului.

Precum reiese și din șirele reproduse aci, virtuțile, pe cari ni le atribue Bonfinius, sunt comune și fraților noștri mai mici, Reto-Români, atât de izolați în oceanul străin; iar dl Mészáros — acolo în țara libertății și-a formulat poate alte idei mai sănătoase, decât se propagă aici acasă, despre trăinicia neamului românesc.

Studiind sistemul instituției școlare din Elveția, raportează patronilor săi, că în preparandia statului din *Chur*, — care pregătește dascălii poporului reto-român și italian, — se pune o deosebită grijă pe instrucția limbii materne — fiecare neam cultivându-se în propria sa limbă — obligați fiind să asculte numai câte 5 ore săptămânal și limba germană. O vor fi ducând ei mai bine în Elveția, decât moldovenii lui Ștefan sub cnutul rusesc, dar sunt foarte înstrăinați și asta ne doare.

Mi-a căzut nespus de bine aflând aceste vești într'o revistă străină (*Népt. L. nr. 4. a. c.*), când aproape uitasem, că mai viețuiesc frați de-ai noștri și prin văile salbatice ale Alpilor. În Carpați, Balcani, Alpi, Apenini și Pirenei, deopotrivă de viu, clocotește încă sângele glorioșilor Romani.

Răslețiți prin Ungaria, Austria, Rusia, Serbia, Bulgaria, Turcia, Grecia și Elveția ne risipim noi, Românii, energiile; expiând păcatele unor străbuni orgolioși, ce într'un elan rășboinic, fără păreche în istorie, au fost trecut prin jug o lume 'ntreagă de popoare! *Tr. Mager.*

Exerciții intuitive.

(Cl. I)

Numele școlărilor :

Ioan. Petru. Pavel. Nicolae. *Nume bărbătești*, pentru că numele acestea le poartă bărbații.

Victoria. Sofia. Maria. Sabina. *Nume femeiești*, pentru că numele acestea le poartă femeile.

Aurel. Sabin. Iosif. Victor. Cornelia. Eliza. Floare. Elena. *Nume de botez*, pentru că acestea le-a primit fiecare, când s'a botezat.

Moldovan. Cerbu. Câmpean. *Nume de familie*, pentru că acestea le poartă fiecare din familia sa.

Odaia școlăii.

Noi suntem acum în odaia școlăii. În odaia școlăii întrăm pe ușă. Ușa se află în părete.

Odaia școlăii are 4 păreți: păretele din față, păretele din dos, păretele din dreapta și păretele din stânga.

Păreții stau drept în sus. La ce stă drept în sus, zicem: *ver-ti-cal*.

În odaie se vede bine. Aceasta o putem zice așa: Odaia școlăii e *lu-mi-noa-să*.

La picioarele noastre se află podeala. Podeala stă *o-ri-
zon-tal*.

Deasupra noastră se află podul. Podul încă stă orizontal.

Numirea obiectelor din școală :

În școală se află: tablă, burete, masă, catedră, mașină de socotit, icoană, lineal, sobă, cretă, tăblițe, creioane, hârtie, pene, cerneală, cărți, tăblițe, ceruze, condeie, călimare, hărți, table, perdele, învățător, școlari, școlărițe, oameni.

Cu determinare după număr. La lucruri le zicem mai frumos: *o-bi-ec-te!*

În odaie se află o masă. Aceasta o vom zice așa: În odaie se află numai o masă. În odaie se mai află două table, patru ferestre, zece bănci și mai mulți școlari.

După poziție.

Masa, tabla, dulapul stau *înaintea* noastră. Păretele, hărțile, tablele stau *îndărătul* nostru. Ușa se află de cătră mâna dreaptă, *deadreapta*.

Ferestrele stau *deastânga*. Soba și sicriul stau *lângă* păretele. Hărțile, tablele și icoanele sunt atârinate *pe* păreți.

Băncile stau *în mijlocul* școlii. Podul stă *deasupra* noastră. Podeala stă *dedesubtul* nostru. Toate la locul lor!

După întrebuințare.

Tabla. Pe tablă scriem, socotim și desemnăm. Tabla o putem curăți, innegri, șterge, întoarce, o putem pune pe picioare, luă de pe picioare, o putem acăța în cuiu.

Tăblița. Pe tăblița scriem, socotim și desemnăm. Tăblița o putem pune pe masă; luă de pe masă; o putem curăți, șterge, întoarce, așeză.

Ușa Ușa se poate închide, deschide, încuiă și descuiă. Pe ușă intrăm și ieșim.

După culoare.

Albă: creta, păretele, hârtia, laptele, smântâna, brânza, zăpada, floarea mînzului, pâna.

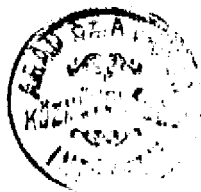
Neagră: cerneala, tabla, tăblița, cărbunele, rășina, corbul, cioara, graurul, mierla, fierul.

Roșu: sângele, cireșele coapte, focul, ouăle de paști, buzele omului sănătos, carnea crudă, părădaișele coapte, creasta găinilor și a cocoșului, cărămida, arama.

Galbine: paiele, gălbinașul de ou, mămăliga, mălaiul, ceara, aurul.

Verde: iarba, frunza arborilor, cerealele până sunt mici.

Albastru: cerul senin, floarea de cicoare, floarea de neghină, vioreaua, nu mă uită.

Sură: cenușa, șoarecele, oamenii cărunți.

Pistrițe: năframa, cucuruzul pistrui, paseri pistrițe, ouă împistrițe.

După materie.

Aceea din ce e făcut un lucru se zice: *ma-te-ri-e*.

Din lemn: masa, scaunul, linia, tabla, ușa, ramele ferestrelor, grinzi, podele, pod, mașina de socotit, carul, plugul, grapa, buți, donițe, lăzi, furci, greble.

Din fier: soba, broasca și țâțanele la ușe, cujițe, furcuțe, securi, bârzi, dalte, fireze, coase, seceri, hârlețe, sape, furci, fiere de plug, ciocan, nicovală, clește, foarfeci, potcoave, puști.

Din sticlă: călimare, păhare, icoane, oglinzi, ochelari.

Din piatră: zidul, păreți, răjnițe, pietre la moară, poduri, cruci la morminte.

Din hârtie: cartea, tabelele, hârțile, caietele.

Din lână: șuba, sumanul, cioarecii, căciula, mănuși de iarnă.

Din mătasă: brâne, năfrâmi, cătrînțe.

Din piele: opinci, ghete, cizme, șerpar, curele, frâne, hamuri.

Din ceară: lumini, turte.

Din grâu: pâne, colaci, plăcinte, cornuri, jemiște.

Din os: plese la cujițe și furculițe, peptene, bumbi, corn de strigat.

Din lut: blide, oale, oluri, acoperișe, țigle.

Obiecte singuratece.

Ușa.

Ușa se află în părete. În școală este numai o ușă. Ușa este în 4 colțuri. Ușa e oblungă. Ușa e încolțurată, oblungă și mare.

Ușa are culoare albă, când e nevăpsită. Mai poate avea culoare roșie, vânăță, verde și galbenă, când e văpsită. Părțile ușii sunt: tabla, țâțanile și broasca.

Tabla ușii e de lemn, țâțanile și broasca sunt de fier.

Ușa o face măsarul. Broasca și țâțanile le face lăcătușul. Cine face un obiect se numește: *mă-e-stru*.

Ușa servește spre a intra și ieși din casă. Ușa o închidem și deschidem. Ușa o putem încuia, descuia, curăți. Ușa să nu se arunce, să nu se lase deschisă, să nu se mânjească.

*

Eu la orice casă
Sunt slugă aleasă.

Fereastra.

Fereastra se află în pereți. În școală sunt patru ferestre. Fereastra e încolțurată, oblungă, mare sau mică. Fereastra are: rame, ochiuri, blane, țâțâni și încuietori.

Ochiurile sunt de sticlă; ramele și blățile sunt de lemn; țâțânile și încuietorile sunt de fier. Fereastra o face măsarul, lăcătușul; sticla o pune sticlarul. Pe fereastră intră în casă aerul cel curat și lumina. Fereastra trebuie ținută curată. Fereastra e străvăzătoare. Când e timp frumos fereastra să fie deschisă.

Nici în casă, nici afară,
nici în cer, nici pe pământ.

Soba.

Soba se află în colțul odăii. În școală se află numai o sobă. Soba e încolțurată, rotundă, mare, groasă. Soba e neagră. Părțile sobei sunt: picioarele, grumazul și acoperișul. Pe grumaz se află lada de cenușe, ușa și țevile. Soba e de fier, țevile sunt de *plev*. Soba se toarnă în fabrica de fier; țevile le face lăcătușul. Felurile sobelor: de fier, de piatră, de olane; de încălzit, de fiert, de copt. Soba să se curățe prin hornar. Pruncii să nu se apropie de ea. Să nu se facă foc prea mare.

Banca.

Banca se află în mijlocul școlii. Noi o putem mișca dintr'un loc într'altul; deaceea se numește *mobila* de școală. În școală sunt mai multe bănci. Banca e încolțurată, oblungă, înaltă, lată, mare, grea. Banca e albă, sură, curată. Banca are: tablă, picioare, tălpi, scaun, spate. Banca e de lemn. Banca o face măsarul. În bancă șed școlarii. În bănci școlarii scriu, cetesc, socotesc, desemnează și cântă. Banca să se țină curată, să nu se taie, să nu se strice; să nu se sară peste bănci!

Masa.

Masa se află înaintea băncilor. În școală e numai o masă. Masa e încolțurată, mai poate fi și rotundă, ovală, mare, grea. Masa e mobilă de casă. Masa e albă; mai poate fi și roșie, galbenă, vânătă, verde. Masa are: tablă, puiu, stelaj, picioare, colțuri, dungii. Masa e de lemn, mai poate fi: de piatră, de marmoră, de trestie, de fier. După întrebuințare poate fi: de scris, de mâncat, de spălat, de cusut. Masa o face măsarul, pietrarul, fierarul. La masă se poate șede, scrie, ceti, socoti, desemnă, lucră, mănca. Masa să se țină curată, să nu se taie, să nu se strice, să nu se mânjească!

Tabla.

Tabla se află în școală dinainte. Tabla e încolțurată, oblungă și mare. Tabla e neagră, netedă, văpsită, curată. Tabla are două fețe mari și patru fețe mici (dungii), trei picioare piezișe (costișe), cu mai multe găuri și două cuie, ce se pot mută. Tabla e de lemn. Tabla o face măsarul. Pe tablă scriem, socotim și desemnăm. Tabla trebuie ținută curată, să n'o mănjim și să n'o vătămăm!

Cartea.

Părțile cărții sunt: spatele, scoarțele și foile. Spatele (călcâiul) e de pânză roșie, neagră, vânătă, verde; scoarțele sunt din hârtie groasă; foile sunt din hârtie albă tipărite cu litere negre. Cartea o tipărește tipograful, o leagă compactorul și o vinde librarul. Din carte scriem, cetim, socotim și desemnăm. Cartea trebuie ținută curată, să n'o mănjim, să n'o rupem sau sfârticăm!

*

Câmpul alb,
Oile negre,
Cin' le vede,
Nu le crede;
Cin' le paște,
Le cunoaște.

Compararea obiectelor privitye.

Condeiu și penița.

Condeiu și penița sunt obiecte. Condeiu și penița la vârf sunt ascuțite. Cu condeiu și cu penița scriem. Așadară condeiu și penița seamănă laolaltă.

Cu condeiu scriem pe tăbliță, cu penița scriem pe hârtie. Condeiu nu se poate îndoi, penița se poate îndoi. Vedeți, acum condeiu *nu seamănă* cu penița. Când un lucru nu seamănă cu altul, zicem că *se deosebesc*.

Ușa și fereastra.

1. *Asemănări.* Amândouă sunt părți ale odăii. Amândouă sunt în zid. Amândouă sunt colțuroase și oblungi. Amândouă sunt făcute din lemn și din fier. Amândouă au țâțani. La amândouă lucră măsurul și lăcătușul. Amândouă se pot deschide și închide.

2. *Diferințe.* Ușă e numai una, ferestre sunt mai multe. Ușa e mai mare decât fereastra. Ușa ajunge până la podeală, fereastra nu. Ușa e mai mult din lemn, fereastra e mai mult din sticlă. Fereastra are încuietore, ușa are broască. Pe fereastră intră în casă aerul și lumina, pe ușă intră și ies oamenii.

Tabla și tăblița.

1. *Asemănări.* Amândouă sunt table. Amândouă sunt obiecte de școală. Amândouă sunt încolțurate și oblungi. Amândouă sunt negre. Pe amândouă scriem, socotim și desemnăm.

2. *Diferințe.* Tablă e numai una (ori cel mult două) în clasă, tăblițe sunt mai multe. Tabla stă pe picioare, tăblița stă pe bancă. Tabla e mare, tăblița e mică. Tabla întreagă e neagră, tăblița însă nu. Tabla e întreagă de lemn, la tăbliță numai ramele sunt de lemn, iar încolo e de piatră. Tăblița se sparge mai ușor decât tabla. Pe tablă scriem cu creta, pe tăbliță cu condeiu.

Edificiul școlii.

Părțile din afară sunt temelia sau fundamentul. Temelia e făcută din pietre amestecate cu tencuială. Tencuiala e făcută din var și năsip, amestecate cu apă. Temelia o fac zidarii. Zidarii lucră cu ciocanul, lingura, lopățica, sfoara, plumbul ș. a. Peste

temelie se ridică pereții. Pereții sunt făcuți din lemn, din cărămidă și din piatră. Pereții stau vertical. În pereți se află ușa și ferestrele. Ferestrele sunt făcute din lemn și din sticlă. Ușa și ferestrele le fac măsurii și lăcătușii (fierari). Fierarul lucră cu ciocane, clește, nicovală, pilă, foarfeci, foi. Deasupra pereților se află grinzi. Peste grinzi se află scândurile, iar peste scânduri se află lipitura. Acestea fac laolaltă podul. Podul stă orizontal. Peste pod se întind coarneau. Pe coarne sunt prinse cu cuie leăturile. Pe leături sunt prinse cu cuie șindilele, ori sunt puse țiglele, olanele ori paiele. Acestea formează laolaltă acoperișul. Acoperișul stă pieziș. Acoperișul e făcut mai mult din lemn. Oamenii, cari lucră cu lemnul se numesc *dul-gheri*.

Dulgherii lucră cu secure, bardă, daltă, sfredel, ferestrău, scoabă, capră, ș. a.

Deasupra acoperișului se află hornul. Pe horn iese fumul. Hornul trebuie curățit prin hornar, ca să nu se aprindă casa. Părțile dinăuntru sunt: odaia de locuit, cuină, cămara, pivnița și podul.

Casa părintească.

Casa în care locuim noi cu părinții noștri se numește *casă părintească*.

Oamenii cei bogați au case mari și frumoase. Casele cele mari se numesc *pa-la-te*. Oamenii cei săraci au case mici și sărăcuțe. Acestea se numesc *bor-de-ie* ori *co-li-be*.

Părțile casei sunt: odaia, cuina, cămara, pivnița și podul.

În odaie se află: masă, scaune, lavițe, ladă, pat, canapă, poliță, icoane, oglindă, orologiu, lampă, lumină, sfeșnice, ștergare, perini, covoare. Acestea sunt mobile și *recvizite* de casă. Din odaie ieșim în cuină. În cuină se pregătesc mâncările. În cuină se află fierbătorul și vatra focului. Deasupra lor se află coșul. Pe coș iese fumul.

Pe pereții cuinei sunt atârdate: farfuriile, blidele, sita, scândura de tăiat, lavorul, tolcerul, răzătorul, sărărița, lingurarul, gi-lăul, sdrobitorul, strecurătorul, lipsia și frigarul. Acestea sunt vase și *recvizite* de cuină. În cuină este și poliță. Pe poliță se țin oalele, corfele, călcătorul, sfeșnicul și alte lucruri. Sub multe case se află și pivniță. În pivniță țin oamenii: ciubere, căzi cu

varză, vase cu băuturi. Peste iarnă țin îngropate în năsip legume, ca să nu înghețe. Țin mâncări, ca să nu se strice, pâinea, ca să nu se uște. Deasupra casei se află podul. Pe pod țin oamenii bucate îmblătite: grâu, cucuruz, săcară, orz, ovăs, mazăre, cânepă, in, poame și alte unelte economice.

Familia.

Noi avem: tată, mamă, frați și surori.

Tatăl, mama, frații și surorile locuiesc într'o casă și mănâncă la o masă. Cu noi locuiesc încă: moșul, buna, servitorul și servitoarea. Și ei mănâncă cu noi laolaltă

Toți oamenii, cari șed într'o casă și mănâncă laolaltă, fac o familie. Tatăl și mama sunt *părinții* noștri.

Mama e sufletul casei. Ea fierbe și aduce pe masă mâncările, grijește și coasă veșmintele, spală și piaptână copiii.

Moșul și buna sunt bătrâni. Ei sfătuiesc și învață a lucra și a griji pe toți membrii familiei. Servitorul și servitoarea ajută părinților la toate lucrurile.

Pe părinți trebuie să-i iubim și să-i cinstim!

Cine n'ascultă de mamă,
N'are 'n lume nici o samă;
Cine n'ascultă de tată,
N'are noroc niciodată.

Ce fac cei din familie?

Mama face de mâncare,
Tata dă la vite sare.
Servitoarea spală vasă,
Sora mătură prin casă,
Moșul șede pe afară,
Buna dă la pui din poală,
Aurel merge la școală.

(Va urmă).

OFICIOASE.

Date nouă despre Gheorghe Lazăr.

— Urmare și fine. —

Înainte însă de a aduce Majestatea Sa o hotărîre cu privire la acést raport, cancelaria aulică transilvană înaintează în 23 noemvrie 1810 un alt raport, în urma a două rugări ale lui Lazăr, în cari cere din nou ajutor și grabnică aplicare la neamul său, care zace în adâncul întuneric.

Iată raportul:

„Majestatea Voastră, în urma recomandației cancelariei aulice transilvane din 21 aprilie 1810 Nr. 1208, pentru un ajutor provizor pe seama studentului în teologie și clericului neunit „valah“ din Ardeal, Gheorghe Lazăr, ați binevoit a-i da în 6 maiu a. c. 300 fl. din cabinetul preainalt și (precum amintește însuș petiționarul) la începutul lui septemvrie a. c. iarăș i-ați dăruit 100 fl.

Lazăr însă e pe sfârșite cu banii aceștia și se roagă în petiția, adresată Majestății Voastre, în care arată și scumpetea din timpul de față, de minte de om încă nemaipomenită etc., ca să fie ajutat și pe mai departe și să i se designeze încurând funcția sa în patrie, *ca să poată pune în aplicare rodnică științele sale de specialitate și alte cunoștințe secundare, însușite în cursul unui studiu de 19 ani, la coreligionarii săi încă foarte rămași în cultură.* (Bittet um baldige Bestimmung seiner Anstellung im Lande, damit er die durch 19-jähriges Studium sich eigen gemachten Berufswissenschaften und sonstigen Nebenkenntnisse bei seinen in der Kultur noch weit zurückstehenden Religionsgenossen in fruchtbare Anwendung bringen könne.).

Tot această rugămintă o repetă într'o petiție mai târziu înaintată.

Cancelaria observă, că Lazăr trebuie, firește, ca cu suma amintită, să se ajungă mai mult timp, decât 6 luni, căci el ce-i drept a avut un stipendiu numai de 300 fl. Dar fiindcă raportul despre declarația mitropolitului din Carloveț, Stratimirovici, referitor la refuzarea primirii lui Lazăr în dieceza sa (Nr. 3058—810), se află deja în mâinile Majestății Voastre, și până la hotărîrea acestei chestii trebuie îngrijit de susținerea lui Lazăr, astfel cancelaria face propunerea alternativă :

Dacă Majestatea Voastră ați încuviințat propunerea, ce se cuprinde în raportul amintit, ca Lazăr să se trimită pentru continuarea și finirea studiilor sale teologice la episcopul gr. neun. din Bucovina, atunci să i se dea, începând cu 1 noemvrie a. c., pe un an un stipendiu de 400 fl., iar 200 fl. bani pentru călătorie în Bucovina din fondul sidoxial; sau

Dacă această încuviințare preînaltă n'ar urmă încurând, atunci trebuie să se ceară permisiunea preînaltă, ca petiționarului să i se dea și până atunci un ajutor lunar, ținând seamă de scumpetea enormă și care crește continuu în întreaga monarhie, de 33 fl. 40 cr. din fondul sidoxial.

Ce privește în sfârșit îngrijirea și aplicarea în viitor a acestui student în teologie, cancelaria observă, că, cât timp încă nu și-a sfârșit studiile teologice, nici nu poate fi vorba despre aceasta; dar totuș la timpul său, când planul deja cerut dela guvern pentru ridicarea unui seminar „Cleri junioris“ gr. r. n. u. în Ardeal va fi înaintat și se va prelucra, și aplicarea acestuia se va aduce în discuție, (fiind el și așa destinat de profesor în seminarul nou, ce se va ridica.)“

Dintre observările și propunerile miniștrilor, făcute la acest raport, care li s'a dat spre opiniare, Majestatea Sa primește propunerea lui Bedekovich, demândând în 31 decemvrie 1810 următoarele:

„Lazăr, căruia iarăş nu de mult i-am încuviinţat un ajutor, să se legitimizeze, dacă şi în ce chip a folosit el timpul, pe care l-a petrecut aici pentru continuarea educaţiei sale, conform poruncii mele din raportul cancelariei din 21 aprilie a. c.

Rezultatul în privinţa asta să mi se înainteze cu opinia, că oare n'ar fi mai bine, fiind acum denumit un episcop gr. neunit în Ardeal, a aviză pe Lazăr la acela pentru finirea studiilor sale şi primirea hirotonirii necesare.

Francisc.“

Cancelaria aulică transilvană răspunde la acest ordin majestatic în raportul său din 11 ianuarie 1811 în următoarele:

„Lazăr a declarat, că în maiu 1810, când priml un ajutor de 300 fl. cu porunca, ca timpul petrecerii lui în Viena să-l folosească spre educaţia sa, n'a mai avut timp, ca prelegerile, pe cari mai înainte nu le-a putut cercetă, să le cerceteze cu folos, în schimb însă a repeţit studiile sale ascultate, apoi a tradus în limba „valahă“ opul foarte renumit în biserica gr. n. u. al lui Platon „*Educatorul marelui principe din Rusia*“ (*Erzieher des Grossfürsten von Russland*), începù cu *traducerea pedagogiei*, şi sfârşì aceea a celor 3 cărţicele: 1. „Cărţica regulelor de etichetă pentru copii de şcoală“ (*Sittenbüchel für Schulkinder*). 2. „Geografia matematică pentru copii“ (*Mathematische Erdbeschreibung für Kinder*). 3. „Istoria morală a împăratului Octavian şi a soţiei sale“ (*Kleine moralische Geschichte des Kaisers Octavian und seiner Gemahlin*).

De prezent cercetează prelegerile de *teologia pastorală*. Cu acest prilej se roagă din nou Lazăr, ca să i se designeze o funcţie, potrivită cu capacitatea sa, prin care ar putea *influenţa asupra educaţiei poporului „valah“*. (Bei dieser Gelegenheit bath derselbe neuerdings um eine, seinen Fähigkeiten angemessene Anstellung, in der er zur Bildung des Wallachischen Volkes wirken könnte).

Cancelaria observă, că ea nu poate aștepta traducerea lui Lazăr, fiind scrise în românește, dar dovedesc, că Lazăr în Viena n'a petrecut degeaba. Dela trimiterea lui la episcopul gr. n. u. în Bucovina ar trebui acum să se abstea și să se avizeze mai vârtos la nou numitul episcop gr. n. u. din Ardeal. Acestuia ar trebui să i se dispună, ca, până când va urma „regularea” unui seminar pentru candidații de preoți gr. n. u. și se va hotărî mai de aproape aplicarea lui Lazăr, să-l folosească, după finirea studiilor sale și primirea hirotonirii, pelângă sine ori în cler.

Deci Lazăr ar trebui trimis cât se poate mai curând în patria sa și provăzut cu 100 ori 200 fl. bani de călătorie din fondul sidoxial, apoi stipendiul, pe care-l capătă din acest fond, pentru scumpetea extraordinară, să i se ridice pe un an dela 300 la 400 fl. În cursul acestui timp își va putea fini studiile și primi hirotonirea. Propunerea pentru ridicarea seminarului susamintit s'a solicitat nu demult la guvernul țării“.

Acest raport al cancelariei Majestatea Sa îl dă mai întâiu ministrului Atzél spre opiniare, apoi ministrului Bedekovich.

Atzél observă, că nici el nu poate judeca traducerile lui Lazăr, fiindcă nu cunoaște scrisoarea și limba românească; totuș e evident, că a folosit bine timpul și s'a nizuit, a-și câștiga pentru chemarea sa viitoare o pregătire și educație temeinică: pentrucă a tradus cărți, cari au de scop instruirea poporului și a preoțimii... și, dupăcum adeverește atestatul profesorului, frecventează cu diligență „paleologia” (Die Paleologie) „Din convorbirea mea avută cu el, înainte de aceasta cu vreo câteva săptămâni, m'am putut convinge, că se dedică științelor și și-a câștigat și o frumoasă educație, și că în privința asta ține foarte mult la sine“.

Părerea sa este, că Gheorghe Lazăr poate fi foarte folositor (*conform intențiilor preînalte*) pentru instruirea poporului și clerului „valah” și pentru ca să se poată folosi cât mai curând spre acest scop și să se încunjure orice neplăcere cu mitropolitul și să se uite cele spuse de el și fiind dejă numit și episcop în Ardeal, Majestatea Sa să încuviințeze propunerea cancelariei, acordându-i 200 fl. bani de călătorie și un stipendiu de 400 fl. din cassa fondului sidoxial.

Al doilea consilier, Bedekovich, este de altă părere. El sfătuește pe Majestatea Sa, ca traducerile lui Lazăr, să se supună revizuirii censorului, ca să se constate, dacă acelea sunt lucrate cu diligență și temeinicie, pentru ca să se poată folosi în viitor. Să nu se grăbească cu trimiterea lui Lazăr în Ardeal, pentru că Lazăr a început să asculte un curs nou, pe care ar trebui să-l întrerupă și afară de aceea nou numitul episcop în Ardeal, Moga, nu poate intra așa de iute în funcțiunea sa, deci fiind timp, se poate amâna trimiterea lui.

Majestatea Sa se hotărăște pentru propunerea din urmă și dă în 1 februarie 1811 următorul ordin:

„Pentru de a putea judecă, că oare ceeace susține Lazăr, că a tradus și scris, de fapt s'a și lucrat și tradus cu diligență și temeinicie, de a se putea folosi în viitor, cancelaria va cere în privința asta, pe calea sa, părerea censorului „valah” de cărți din loc și mi-o va înaintă la timpul său, când apoi îi voi împărtăși hotărîrea mea, care va urmă; într'aceea Lazăr are să-și continue cursul său început.

Francisc“.

Abiă în urma acestui raport vedem, că Majestatea Sa totuș se hotărăște, a aduce la raportul bogat și interesant al cancelariei din 19 octomvrie 1810, în 14 februarie 1811 următorul concluz:

„Deoarece nou numitul episcop ardelean de rital grecesc neunit, Vasile Moga, a fost hirotonit și instalat, teologul Gheorghe Lazăr să se provadă cu 100 fl. pentru drum aci alăturați și să se avizeze la numitul episcop, ca după voia lui sau acolo pe cale privată, sau în seminarul episcopului din Bucovina să fie temeinic instruit în cunoștințele dogmatice și rituale ale bisericii sale; după finirea acestor studii se poate promovă la trepte mai înalte, dacă, în urma moralității și însușirilor inimii sale și altor calități de lipsă, este vrednic de acestea. Cu privire la susținerea lui Gheorghe Lazăr, pânăce va fi undeva aplicat, aștept propunerea cancelariei, că oare și de unde să i se dea ajutor și dacă e de lipsă acesta între împrejurările date.

În toate celelalte afaceri, pe cari le iau la cunoștință, să nu se facă nimic pe față; să se demânde numai guvernului, ca să păzească cu diligență, ca arhiepiscopul din Carloveț, să nu aibă pe viitor nici un alt amestec în afacerile diecezei ardelene, decât pe acela, care nu se poate despărți de drepturile mitropolitului. În sfârșit să se împiedece oricare altă atingere a nou numitului episcop Moga și a consistorului său cu mitropolitul“.

În sfârșit am ajuns la cel din urmă act găsit despre învățătorul Lazăr în arhiva din Viena. Este raportul cancelariei ardelene din 24 martie 1811, cerut de Majestatea Sa referitor la aprețierea activității sale, desvoltată în timpul din urmă, petrecut în Viena.

Iată raportul favorabil în chestie:

„Ce privește traducerile studentului în teologie gr. n. u., Gheorghe Lazăr, cancelaria prezintă, în lipsa unui censor de cărți „valahe“, aprețierea cerută dela traducătorul „valah“, concepistul camerei aulice, Pavel Ramonțai, cu observarea, că Lazăr se întoarse numai-decât în Ardeal, îndatăce primi banii de călătorie, conform hotărîrii preainalte din 13 februarie a. c.

După judecata lui Ramomțai traducerile lui Lazăr sunt bine succese.

Lucrarea A) „Învățăături morale ale lui Gottlieb Ehrenweich pentru băieți“. (Sittliche Lehren des Gottlieb Ehrenweich für Knaben).

B) „Geografia, tradusă din ungurește“. (Erdbeschreibung, aus dem Hungarischen übersetzt).

Suplimentul de sub C) „Istoria lui Ion Moritz și a copiilor săi“. (Geschichte des Ioh. Moritz u. seiner Kinder).

D) „Ieromonahul lui Platon, teologie creștină“. (Ieromonach Platons christliche Theologie); toate acestea vor fi foarte folositoare pentru tinerimea școlară, iar cea din urmă se va putea întrebuiți chiar și ca manual de școală pentru școlile „valahe“ gr. n. u.

În schimb lucrarea de sub C) „Istoria împăratului Octavian și a soției sale“ (Geschichte des Kaisers Octavian und seiner Gemahlin), ar fi acomodată numai pentru distragerea poporului de rând și cea de sub

E) „Pedagogie“ (Pädagogik) încă nu-i *sfârșită*.”

În urma acestui raport consilierul Atzél constată, că „studentul în teologie gr. n. u., Gheorghe Lazăr, s'a ocupat cu folos cu traducerea de cărți acomodate pentru educația tinerimii“.

Iar după ce atât acest ministru, cât și ministrul Bedekovich observă, că Lazăr a plecat deja în Ardeal și se va prezenta, fără nici o îndoială, la nou numitul episcop, Moga, Majestatea Sa în 18 aprilie 1811 ordonează următoarele:

„Această informație o iau la cunoștință și cancelaria îi va trimite lui Lazăr traducerile prin autoritățile oficiale, va aduce totodată nou numitului episcop Moga la cunoștință, să se îngrijească, ca Lazăr să finească în întregime studiile sale teologice și îndatăce e deplin vrednic de hirotonirea profească, să fie nu numai admis

la aceasta, ci să fie aplicat amăsurat cunoștințelor și capacității sale acolo, unde poate să aducă folos. Până când va fi aplicat undeva, îi încuviințez pentru susținere 300 fl. anual din fondul sidoxial, dacă acest fond poate suportă aceasta“.

Dupăcum ne putem convinge din raportul din urmă al cancelariei și din observările la acest protocol ale lui Atzél (din 8 aprilie 1811), Majestatea Sa îi încuviință lui Lazăr, în 13 februarie 1811, 100 fl. pentru călătoria sa în Ardeal. Lazăr primi acești bani în 26 martie din acelaș an și îndată și porni cu sfârșitul acestei luni spre Ardeal.

Deodată cu plecarea lui din Viena se sfârșesc, durere, și datele pozitive cu privire la marele învățător al neamului nostru.

Acum, dupăce am arătat exact, pe bază de documente, reîntoarcerea lui Lazăr din Viena la Sibiiu, să răspundem la altă întrebare din „Monografia“ seminarului gr. or. român din Sibiiu de Dr. Eusebiu R. Roșca și anume „dacă și Lazăr a fost candidat pentru scaunul episcopesc față cu Vasile Moga și încă la locul prim, și numai uneltirilor răutăcioase este a se atribui, că a fost preterat, pe motiv, „că este prea liberal, prea învățat în filozofie“, și că este „fără temere de Dumnezeu“.

Din raportul cancelariei aulice transilvane din 23 noemvrie 1810 ne putem convinge, că Lazăr n'a fost între candidații pentru scaunul episcopesc din Sibiiu. Și în sfârșit, în urma celor expuse mai sus, nici nu putea fi candidat, refuzându-i mitropolitul din Carloveș hirotonirea. E evident însă din actele citate, că scaunul episcopesc din Sibiiu eră destinat lui Lazăr. Dar dupăce mitropolitul Stratimirovici se declară hotărît și pe față

Încontra primirii lui la studii și hirotonire, vedem, că Majestatea Sa Francisc I. ordonează ținerea alegerii de episcop pentru dieceza Sibiiu, vacantă dela 1796, dela moartea episcopului sârb, Gherasim Adamovici. Alegerea s'a ținut, după cum arată raportul amintit, în 1 octombrie 1810 la Turda. Candidați la alegere au fost Nicolae Huțovici, vicariul și președintele consistorului din Sibiiu; Vasile Moga, preot în Sebeșul-Săsesc; Nestor Ioanovici, care fu cel dintâiu episcop român la Arad, numit la 1829; Nicolae Panovici și Sinesiu Radivoievici. Huțovici întruni 47 de voturi, Moga 36, Ioanovici 16, iar Panovici și Radivoievici, acesta din urmă Sârb, nu primiră nici un vot. -

Cu toate că Huțovici întruni mai multe voturi și ca vicar administră dieceza mai mulți ani, totuș Majestatea Sa, la propunerea guvernului transilvan și cancelariei aulice transilvane, întări în 19 decembrie 1810 în scaunul episcopesc din Sibiiu pe Moga.

Iată și actul de întărire:

„Episcopatul vacant gr. neunit din Transilvania îl încuviințez preotului în Sebeșul-Săsesc, Vasile Moga. Despre cercetarea, întreprinsă în chip serios încontra vicariului general Huțovici, aștept, după terminarea ei, protocolul comisiunii cu arătarea, că de ce s'a sistat iarăș cercetarea odată ordonată? Dealtmintrelea este a se grăbi la întrarea noului episcop în funcție, cu ridicarea seminarului și a institutului încopciat cu acesta, dar mai înainte să mi se prezinte planul referitor la acesta și preliminarul de spese spre examinare și încuviințare.

Francisc“.

Dar dacă nu găsim pe Lazăr candidat la scaunul episcopesc din Sibiiu, îl găsim cevaș mai târziu în lista candidaților propuși pentru episcopia din Arad.

În urma petiției clerului și poporului român din eparhia Aradului, înaintată în 1814 pentru un episcop român, Majestatea Sa Francisc I. se hotărî, din considerații mai înalte politice și religioase, să așeze un Român în scaunul episcopesc din Arad. Pentru realizarea acestui scop cere dela mai multe persoane de încredere, deci și dela guvernatorul transilvan, dela groful Gheorghe Bánffy, ca să-i propună bărbați români, vrednici pentru episcopia din Arad. Guvernatorul Bánffy înaintează lista candidaților cancelariei ungurești din Viena, iar aceasta o prezintă Majestății Sale în raportul său din 24 februarie 1815. Guvernatorul propune, „în conțelegere secretă cu episcopul Moga, mai întâiu pe Nicolae Huțovici, fostul vicar, și Gheorghe Lazăr, profesorul candidaților de preoți, cari fac parte din cler și sunt neînsurați; dintre cari cel dintâiu se recomandă mai mult, cestalalt mai puțin în privința cuminenței firești și a experienței, se impun însă prin cunoștința limbilor și aplicarea științelor“. În listă se mai găsesc și Moise Fulea, „directorul școlilor triviale“; Ioan Moga, „student în al 3-lea an de teologie la universitatea din Viena“, amândoi mireni; apoi preoții militari Anghel Ioanovici și Ignatie Carabeț.

Deoarece însă guvernatorul „n'a aflat destul de ați acești bărbați, ca să poată fi propuși spre candidare pentru episcopia din Arad; însuș Lazăr, amintit mai sus, a avut însemnate neînțelegeri cu mitropolitul din Carloveț, — întrebă, prin episcopul din Ardeal, pe arhimandritul din Brașov, Radu Tempea, dacă n'ar avea voie, după trimiterea soției sale într'o mănăstire, să primească demnitatea de episcop“. Și dupăce acesta dădu o declarație afirmativă, guvernatorul, în conțelegere cu Moga, recomandă pe Tempea, ca pe cel mai destoinic și vrednic

bărbat, pentru eparhia din Arad, fiindcă „întrece pe aceștia în rang și experiență, în etate și priceperea administrației bisericești și în cunoștința limbilor“. Deși această episcopie se îndeplinea cu mult mai târziu, abia în 1829, Lazăr, care desigur va fi auzit de propunerea lor secretă, nu mai legă nici o speranță de Arad, dar nici de Sibiiu, ci-și întoarse privirile în altă parte, spre București.

E prea puțin ceea ce știm azi cu privire la începuturile și organizarea cursului clerical al lui Lazăr și cu privire la activitatea sa ca profesor în Sibiiu.

Deși știm precis, când s'a întors din Viena la Sibiiu, totuș e greu să putem stabili timpul, îndatăce 'nu ni se spune nicăiri, când s'a deschis această școală și și-a luat începutul instrucția clericilor. E lucru prea firesc, ca, în lipsă de date precise și sigure, să credem, că începuturile acestei școli a lui Lazăr se pot pune în „1811, când episcopul Moga a luat cârma eparhiei“. Numai cât și Moga la întrarea sa în funcție a avut să lupte cu multe greutate și necazuri; și cel mai mare necaz a fost, că i se designase ca loc de reședință Clujul, și numai în urma rugărilor sale bine motivate, i se permise din partea Majestății Sale, să se așeze în Sibiiu. O împrejurare aceasta, care ne face să credem, fără să mai amintim relele ivite în urma văduviei diecezei mai bine de 14 ani, lipsa de reședință ș. a., că cursul lui Lazăr abia în iarna anului 1812 a putut să-și ia începutul într'o casă privată, luată în chirie, dupăcum susține I. Hania.

Școala lui Lazăr n'a putut să fie o școală corespunzătoare și sistematică, dupăcum ar fi dorit el. Planul unei astfel de școli clericale, despre care se face amintire și în actul de denumire al lui Moga și în

multe alte rapoarte, se prezintă de cancelaria aulică transilvană abia în 1 august 1814 Majestății Sale. Acest plan mai avu și nenorocul, să zacă aproape doi ani în cabinetul preaînalt, până în 4 maiu 1816, când primi încuviințarea Majestății Sale. În urma acestui plan trebuia să se organizeze un seminar filozofic și teologic de mai mulți ani, în frunte cu mai mulți profesori, cum erau organizate și alte seminarii de felul acesta la popoare culte. Și fiindcă nu se găsiu bani destui pentru aranjarea unui astfel de seminar, episcopul Moga lansează un apel către protopopi pentru inițierea unei colecte între credincioși, „ca pe seama neuniților din acest principat să se cumpere în cetatea Sibiiului casă de Episcopie, unde să se învețe și Bogoslovia“. Iar la alt loc se zice: „Pentru aceea bine să ne uităm, câte înalte școale frumoase sunt ridicate la alte neamuri mai în toate orașele, dar la noi că suntem o țară de oameni, să nu fim în stare a ridica o școală de frunte în toată țara noastră“.

Rezultatul acestei colecte fu, că s'au strâns 36.000 fl., cu cari s'a cumpărat o casă cu etaj, la care „s'a edificat o sală nouă, care a fost întrebuințată ca sală de prelegeri; toate celelalte încăperi s'au folosit pentru alte trebuințe, iar începând din anul 1839 ca reședință episcopască“.

Ne convingem, că școala primitivă a lui Lazăr nu s'a organizat conform hotărîrii preaînalte din 4 maiu 1816, nici acum după ce s'au strâns banii de lipsă, ci a rămas tot școala veche, „școala Bogosloviei“; un dascăl și o sală plină de „bogoslovi“ fără nici o cunoștință. Aceasta eră „școala de frunte“ la „o țară de oameni“, după priceperea lui Bob.

Deși recunoaște însemnătatea unui seminar, în apelul său, când zice, că „aceia cu adevărat mai mare laudă și plată cerească vor dobândi, cari vor înzestră școala Bogosloviei, căci cum este adevărat aceea, că biserica, în care slujesc bogoslovi este mai aleasă și mai întâiu decât biserica, în care lipsesc aceia și slujesc preoți mai de rând, așa adevărat este și aceea că mai întâiu este Titorul ajutor de școala Bogosloviei, decât Titorul bisericii“ etc., cu toate acestea nu credeă în puterea unei școli clericale, în urmările binefăcătoare ale unei culturi evanghelice-naționale, pe care o ar fi putut răspândi un seminar bine organizat și provăzut cu puteri didactice, conștii de datoriile lor, cum a fost Lazăr. Nu putea să înțeleagă însemnătatea unei astfel de școli în dezvoltarea unui neam de iobagi, fiindcă și Prea Sfinția Sa eră robit sufletește, întocmai ca turma, pe care-o păstoriă.

Deși învățase câteva clase gimnaziale, teologia o învăță privat, ascultase un an de filozofie la academia din Cluj, totuș eră străin de trebuințele și problemele vieții sufletești. Nu știă sārmanul vlădică, că „idealurile mari se fac și satisfac prin avuțirea conștiinții a fondului nostru lăuntric“. Se numără și el între aceia, cari nu puteau suferi lumina și așteptau o viață religioasă, mântuirea unui neam dela administrația bisericească.

Dupăcum ne putem convinge din un circular dela 1815, la cursurile lui Lazăr „veniau tineri lipsiți până și de cele mai elementare cunoștințe, astfel, că timpul, și de altcum foarte scurt, îl reclamă instruirea tinerilor în arta scrisului și cetitului etc.“

Și această împrejurare supără și amără foarte mult pe Lazăr, pentrucă el nu putea să-și desvolte știința

față cu astfel de „bucheri, bușteni întunecați“, cum le zicea el, și el știa prea bine, că preotul trebuie să fie făclia, care să lumineze pe om în toate căile sale.

„Într'una din zile venind la Lazăr în școală câțiva săteni, cari aveau candidați de preot la învățătură, îi prezentară reclamațiunea, ce făcuseră la vlădica, plângându-se, că pătimesc de lipsa de preoți pela biserici, din cauza întârzierii ce se face la școală de a se liberă candidaților atestate de capacitate pentru hirotonie.

Văzând această reclamațiune, și mai ales apostila, ce pusese vlădica pe dânsa, cu admonițiuni cătră profesori, cari priviau pe însuș Lazăr, acesta se turbură foarte și adrăsându-se cătră petiționari în fața tuturor, le zise: „*Auziți, oameni buni! D-voastră mi-aduceți în școală numai niște bucheri, bușteni întunecați, și-mi cereți să-i liberez mai curând, fie și mai neciopliți. Apoi, bunii mei creștini! D-voastră știți, că preotul este făclia, care trebuie să lumineze pe om în toate căile sale; la el alergăm, ca să ne aline durerile sufletești; el trebuie să ne îndulcească amărăciunile vieții din lumea aceasta. Dară ca să fie un preot astfel, trebuie să fie om luminat, și lumina numai prin învățătură se poate dobândi. Așă, dragii mei, adause Lazăr, dacă sunteți creștini buni, lăsați să învețe carte cum se cade pe oamenii, cari voiți să-i aveți preoți cu suflet și cu inimă; și nu trimiteți la vlădica să popească numai niște vite necuvântătoare“.*

Dupăcum ne putem convinge, pentru școală se începe conflictul între Moga și Lazăr. Și nu putea să fie pace între episcopul și învățătorul, ca și la Blaj între episcopul Bob și cei trei apostoli ai neamului; între celce se gândia înainte de toate la sine, la mitra sa,

la autoritatea sa arhierescă, și celce eră cu tot sufletul pentru cel mai puternic mijloc de a trezi și lumina neamul, pentru școală, și celce credea cu toată puterea sufletului său în misiunea sa învățătorescă. „*Oamenii spiritului n'au împărăție pe această lume, dar acei cari domină într'ânsa se cuvine să nu uite, că aceia sunt suverani aiurea, suverani pânăla sfârșitul veacului*“.

Și fiindcă toată ființa lui Lazăr eră „transformată, spiritualizată de idealul, pe care-l reprezintă, căruia i se consacrase“, nu se putu răbdă, ca într'o predică a sa, să nu vorbească despre drepturile politice ale Românilor în prezența episcopului, zicând, „că precum e adevărat, că ei au datorii de supunere cătră stăpânire, nu e mai puțin adevărat, că au și drepturi a fi ocrotiți de ea deopotrivă cu ceilalți supuși ai țării“.

Episcopul îl chemă apoi în altar și-l dojeni aspru pentru această nemaipomenită temeritate. Dar Lazăr îi răspunse cu aprindere și nu se supuse. În urma acestei dojeniri nemeritate din partea umilitului episcop și în urma ne-cazurilor sale amintite mai sus, se hotărî să părăsească Sibiul, de care legase cele mai mari nădejdi; se întâmplase întocmai ca cu cei trei învățători dela Blaj. Și în sfârșit se hotărî să treacă munții și se așeză în București, unde, tot ca învățător, își desfășură activitatea sa cu mai mult noroc. „Precum Negru Vodă cu spada, așa Lazăr cu cartea în mână trecu muntele să spună Românilor de sub domnia Fanarioților, că erau Români“.

Celce „eră să fie episcop în Sibiiu s'a coborît ca dascăl sărac în Țara-Românească, — Gheorghe Lazăr, a căruia statuie, de marmură albă ca sufletul său, se ridică în fața celui dintâiu așezământ român de cultură a tinerimii, în fața Universității din București.

Gheorghe Lazăr a venit ca pribeag, abia îmbrăcat în haine proaste, fără nici un ajutor din partea nimănui, fără nici un viitor care să se deschidă înaintea lui. A venit ducând cu dânsul numai *învățătura* lui, care cuprindea în sine *ideile mântuitoare ale celor trei călugări și preoți săraci din Ardeal*. Cu aceste *idei mântuitoare și cu nemărginita bunăvoință și căldura sinceră, care stătea în sufletul său, a venit el la noi*. Și n'au trecut douăzeci de ani și toată viața românească a fost *prefăcută*, și în Muntenia și în Moldova, prin acțiunea acestui pribeag sărman, coborât din Ardealul iobagilor. Iată, ce poate face *idea* în desvoltarea unui popor! (*Iorga*)⁴.

Și după-și împlini misiunea sa învățătoarească prin școala dela Sf. Sava din București, se îmbolnăvi și fu adus de frații săi, pe cari-i chemase întru ajutor, la Avrig, în locul nașterii sale, unde, „lipsit de o căutare plină de iubire, considerat de rude ca o piedecă și o năpaste — nici bani nu se pricepuse să adune acest rătăcit în lume“ — muri în 17 septembrie 1823. I se alese „teologului Lazăr“ un loc de odihnă de frunte în fața bisericii din Avrig, unde se înmormântă „prin preoții Ioanichie Stanciu, Emolae Răduț, Vasilie Popovici din Avrig împreună cu alți 7 preoți“. I se așeză la mormânt o cruce modestă de lemn, pe care eră gravat următorul epitaf, compus de însuș Lazăr:

„Viețuitorule!
 Stai puținel și cetește,
 Dup'aceea socotește
 Trista omului soarte,
 Nepregătitoarea moarte,
 Ce ești tu, eu am fost,

Aceasta învață de rost,
Ce sânt eu acum vei fi,
Când ceasul îți va sosi.“

„Georgie Lazar

Theol. Transilv:

N. 1779, M. 1823“.

În 1864 un elev al lui Lazăr, comitele Carol Rosetti, îi vizită mormântul, și aflându-l prea modest, prea de rând, își ținu de plăcută datorință, a-l înfrumuseța, în semn de pioasă recunoștință față de învățătorul său de odinioară, prin o cruce de marmoră, pe care lăsă să se transcrie și graveze epitaful de mai sus, iar peste mormânt așeză o lespede mare de piatră, pe care lăsă să se scrie cuvintele:

„Precum Hristos pe Lazaru din morți a înviatu,
Așa tu România din somn ai deșteptatu“.

„Lui Georgie Lazaru a ridicatu acestu monumentu școlariul său Hagiul și Ierosolimitu Carolu Comite de Rosetti.
La anul 1864“.

Învățătorul Lazăr se stinse, „dar sufletul său trecuse în aceia, cari-i sorbise caldul cuvânt de credință, și acest suflet, care e al întregii școli ardeleni, spiritul renovator, e acel ce ne-a creat ceea ce suntem și dă viață până astăzi cugetării conștiinței românești“.*

De *Dr. Avram Sădean*
profesor.

Care e cauza, de (școalele) instituttele preparandiale nu sunt cercetate de mai mulți elevi, iar tinerii de azi nu se aplică pe cariera învățătoarească?

Onorată reuniune!

Intrebarea de mai sus și-o pune fiecare om, pe care-l interesează mersul regulat al învățământului și pe care-l preocupă viitorul școlii noastre profesionale.

* S'au mai cetit și înălăcit părți alese din „O voce serioasă în ora supremă“ de Exc. Sa D. arhiepiscop și mitropolit Ioan Meșianu.

Dacă vom cercă matriculele institutelor noastre, vom află, că în acelea numai puțini indivizi s'au înscris și încă și mai puțini rămân pânăla finea acelor cursuri, ca apoi să se aplice pe cariera învățătorească. Ne va surprinde însă ceva. Cercând felul cum se aplică tinerii, cari absolvă institutele streine, vom află, că nici aceia nu se aplică toți pe cariera, pe care s'au pregătit.

Care poate fi cauza? Ce poate să-i înstreineze decâtă această carieră, care are o menițiune atât de sublimă; mai ales acum când salarele s'au ridicat așa de mult, încât sunt de trei ori așa de mari, cum erau mai 'nainte?

E o problemă grea de deslegat și numai pe nimerite putem să ajungem a-i află o umbră de deslegare.

În general luat și judecând din toate punctele de vedere starea școalelor vom află, că forma de predare în toate școalele este împreună cu greutate, cari nu mulți le pot suportă, iar alții văzând această greutate, fiind chiar pregătiți spre acel scop, își aleg altă carieră.

Încât privește în special școalele noastre confesionale române, apoi într'adevăr c'au ajuns o situație foarte grea, că azi-mâne trebuie să se sisteze o mulțime din lipsa de învățatori. Judecând cauza minuțios nu ne va surprinde aceasta, pentrucă învățătorul român, înțeleg confesional, supoartă cele mai grele sarcini și are o situația grea împreună cu o rezponzabilitate, care în tot momentul îi poate luă pânea din gură și să-l arunce pe drum.

Tinerii de azi văzând greutatele, cari au să le su-poarte învățătorii, pe cari lumea îi sprijinește cu vorba, iar când ajunge treaba la fapte, nu se prea gădesc sprijinitori, — raționează, că pentruce să între în jug — mai bine să meargă pe altă carieră, unde n'are nici atâtă rezponzabilitate, nici temere de atâția poruncitori. Leafa promisă, știe, că-și va primi-o dupăcum i s'a re-comandat, iar nu numai pe hârtie.

La toate clasele societății vedem o frământare pentru a-și asigură poziția și existența, și nu le ia nimenia în nume

de rău, — ba chiar primesc încurajeri, iar dacă învățătorul confesional cere. ca și dânsul să fie asigurat de ceea ce are drept să capete, i se aruncă, că e prea pretențios. Vasăzică: dacă pretinzi ceea ce-ți dă legea pentru munca ta, auzi spunându-ți-se, că ai pretenții exagerate.

Pânăcând învățătorul astfel va fi tratat, iar școala va fi privită ca o sarcină, nu numai de poporul sătean. nepriceput, ci chiar și decătră o mulțime mare de inteligenți; până atunci să nu ne așteptăm. că numărul absolvenților pentru a se pregăti pe cariera învățătoarească se va spori, cidincontră va scădea treptat, pânăce abia se va mai afla cineva să se facă martirul științei.

Judecând acestea și din punct de vedere național, vom afla, că nu peste mult timp focarele de cultură națională vor trebui să se închidă din motivul, că nu va avea cine să facă instrucție și educație în limba poporului. Și deaici apoi numai un pas mai lipsește, ca și bisericile să fie părăsite, pentrucă unde nu s'aude cântarea școlarilor în biserici, nici creștinii nu se prea adună la rugăciune. Cine-ar putea să prevadă urmările triste ale acestei întâmplări!? Cine va putea garanta, ca nimicindu-se școlile — în acest caz -- prin disgustul nostru, nu va urmă și nimicirea bisericii și la urmă dezastrul național.

*

Am înșirat piedecile, cari ar putea să-i oprească pe tineri de a se face învățători și circumstanțele, cari îi determinează, ca tot mai tare să se disguste decătră cariera învățătoarească, care comparată cu alte funcțiuni, se va constată, că nu cu mult e mai grea decât altele, excepționând numai retribuția, care pelângă ce se plătește cu multe greutate, nici nu e regulată în tot locul.

Cercând greutatea altor funcțiuni vom afla, că toate sunt împreunate — pelângă răspundere — și cu necazuri. Să luăm de exemplu pe un *medic*. Acesta după

studii îndelungate și o praxă fixată, abia după etatea de 30 ani ajunge, să facă practică liberă ori să fie ales în cutare cerc, când apoi abia-și poate număra orele libere. Răspunderea, o știm cu toții, cât îi e de mare. Ori să aducem înainte cariera *advocațială*, care, se zice, e cea mai rentabilă și mai mănoasă. E împreunată aceasta cu comoditate? Creadă cine vrea. Eu sunt de părerea, că dacă d-nii avocați n'ar vorbi în pledoariile, cari le fac la judecătorii de mulțori și exagerări, apoi n'ar avea clientelă, ar trebui să-și închidă cancelariile, și și-au ruinat vieța pânăce au ajuns să o deschidă. *Inginerii* sunt tot pe drumuri, iar *arhitecții* stau tot închiși în odaie și adeseori au să suplinească din punga proprie speșele, ce le au la diferite întreprinderi. — *Notarul român* — dacă s'or mai îndură domnii cei mari să-l pună în slujbă — e supus la toată lumea; dela jandarm și finanț — cu toți controlorii, până sus la cei mai mari, și totdeauna e cu frica în oase, că n'a făcut bine și atunci cei mai mari îl trag la răspundere, ori a făcut bine, iar atunci poporeni, între cari trăește, nu-l mai văd cu ochi buni, deși în aparență par'că s'ar teme de el.

Ar mai fi cariera *preotească*, care s'ar părea c'ar fi cea mai comoadă și în proporție cu munca — aparență — bine plătită. Așa se presupune și așa se crede și totuș după a mea judecată nu e așa. Cariera preotească e cea mai grea, pentrucă cel dedicat pe această carieră trebuie să fie om integru în înțelesul strict al cuvântului, să fie așa zicând sfânt, că numai atunci se poate numi părinte ori duhovnic. Pelângă întregitatea caracterului și însușirea de a avea răbdarea să asculte o mulțime de insulte, trebuie să mai fie sfătuitor, vindecător, judecător, tot calități, cari cu greu se pot împlini și nici nu se află între cei actuali un %, care să le îplinească toate conștiințios. A purta numai vaza și a împlini formalitățile recerute la împlinirea funcțiunii nu însemnează ca să fii următorul lui Hristos și nici al Apostolilor, precum nici nu ai dreptul să aștepți, ca lumea de azi să te venereze,

ori chiar să te stimeze mai mult decât pe alții. În-
cât privește „funcționarii de bănci“, de cari acum și noi
avem mulți, nu mai vorbesc, căci ei sunt la discreția di-
recțiilor, de mulțori tratați ca servitorii și alungați din
funcție fără judecată.

*

Judecând serios asupra carierei învățătorești și com-
parându-o cu celelalte înșirate mai sus; luând încă în
considerare că și retribuția de salar staverită prin lege
se va regulă pretutindenea, vom ajunge la convingerea,
că cariera învățătorescă nu e de lepădat, ba are avan-
tajul față de celelalte funcțiuni, că cel pregătit, mai cu-
rând ajunge în poziție sigură și nu va fi bătut de vânt
pe străzile diferitelor orașe și săli de bancă. Pelângă
acestea mai are și fixat timpul de ocupație, după care
apoi n'are să răspundă nimăruia, că ce face. Greutatea
care va simți-o în școală propunând (instruind) își va
ușură în aerul liber ce-i stă la dispoziție, atât înainte cât
și după prelegere.

E întrebare numai, cum să se poată face, ca tine-
rimea să fie mai înclinată de a se aplica pe această car-
rieră, care în aparență e atât de grea?

Aci vom răspunde cu aceea, că dupăcum pe orice
carieră, orice artă sau orice meserie, numai acela poate
să fie distins, care are vocațiune și pricepere, iar pentru
aceasta nu are fiecine darul, numai trebuie să fie desti-
nat de natură, trebuie să fie ales; deci și ceice au să fie
aplicați pe cariera învățătorescă, trebuie să fie aleși,
cântându-li-se dela început însușirea pentru de a putea
fi apți ori nu, de a se aplica pe această carieră, care
disgustă repede.

O piedecă mare în calea de a putea aplica la stu-
diile pedagogice indivizi cu vocațiune e și legea, care im-
pune strict pregătiri anterioare de cel puțin 4 cl. medii,
— pânăcând în Germania tinerii meniți a fi (pregătiți de)
învățători se pregătesc încă din școala poporală și se aleg
prin învățătorii acelor școale, dupăce i-au aflat destul

de apți și de înclinați la acea sarcină, recomandându-i direcțiunilor institutelor pedagogice, cari apoi la rândul lor îi selecționează și astfel le eliberează diploma de absolvire...

La noi încă s'ar putea așa, căci, mulțămită cerului, avem destule capacități între fiii nației, cari după o instrucție și educație severă ar deveni celebriți, — dar nu ne prea interesăm, ci ne îndestulim cu materialul, care ne vine dela diferite institute și cari de multeori n'au putut merge mai departe.

Spre a putea fi atrași cât mai mulți tineri, ca să se pregătească pentru cariera învățătoarească, ar trebui cercați și ajuorați să se susțină la studii cât mai mulți tineri buni și harnici. Mulțimea de ajutoare și stipendii să nu se dea numai acelor, cari se pregătesc pe alte cariere — cari de multeori sunt dușmane neamului și bisericei — ci să se dea și pe seama celor ce se pregătesc pentru dascălie.

Cred, că nu fac nici o inconveniență, când atrag atențiunea binevoitoare a autorităților noastre confesionale și a comisiunilor dela diferite fonduri pentru stipendii, ca să designeze anumite sume pentru ajutorarea tinerilor, ce vreau să studieze institutele pedagogice și să se pregătească pentru cariera învățătoarească.

Acei tineri destinați să fie aleși încă din școala elementară și trimiși să se pregătească în studiile premergătoare cursurilor pedagogice. Cutez să afirm și susțin, că aleși astfel tinerii și ajuorați anume de a se pregăti pentru cariera învățătoarească, nu ne vom mai putea plânge, că nu avem azi-mâne cine să instrueze în școlile noastre, cidincontră, vom avea oameni devotați carierei și mulțămitori celor, cari le-au ales un loc cinstit în societate.

Nu vreau să vatăm pe nime spunând adevărul, că aproximative de 10 ani încoaci tineretul întrat în institutele pedagogice, n'a întrat de voe, ci de silă, — că n'au putut continua studiile — fie dintr'o cauză, fie din-

tr'alta, deci astfel de oameni, mai ales fiind nutriți și de idei, cari produc simțeminte incompatibile cu școala confesională-națională; crescuți în spirit cu totul contrar așezămintelor, al căror mentor s'a dedicat să fie.

Alt mijloc de atragere cătră funcțiunile de învățători ar mai fi, dacă peste tot autoritățile noastre școlare ar dovedi o imparțialitate severă; dacă ar cântări pe fiecare funcționar confesional după meritul său și să nu se lase a fi influențați după împrejurări. Înțeleg așa: dacă un învățător e acuzat pentru nimicuri, să nu fie pedepsit îndată fără a fi judecat și fără a se constata, că întru adevăr greșeala e așa de mare, că trebuie să tragă după sine pedeapsa? Ori doară nici nu e greșeală, ci că cineva drept răsbunare, l-a acuzat pe învățător numai așa, fără de a avea motive ponderoase. În astfel de cazuri, constatându-se nevinovăția celui acuzat, instigatorul ori acuzatorul să fie pedepsit fără cruțare, căci numai așa se poate da satisfacție celui învinuit pe nedreptul și numai în acest mod vom face, ca să înceteze animozitățile între funcționarii bisericești, cari mai totdeauna sunt preoții și învățătorii.

Alt mijloc de atragere ar fi și acela, că absolvenții de pedagogie, cari dovedesc o capacitate mai mare să fie trimiși la studii mai înalte, ori dacă sunt în funcție mai mult timp, și au dovedit aplecări deosebite pe terenul acesta, să fie distinși prin aceea, că în vacanțe ori chiar și în decursul anului să li se pună la dispoziție anumite sume, ca să facă excursiuni de studii, iar la reîntoarcere despre cele experiate să facă raport autorităților, cari au avut bunăvoința de-a-i face onorifica însărcinare. Referitor la acest expedient se va observa, că nu sunt fonduri deunde să se jertfească atâția bani. Previn și zic, că spre acel scop nu trebuie zeci de mii coroane, ci numai câteva sute anual, cari sume s'ar putea lua din stipendiile, ce se aruncă unor tineri mediocri, ori chiar leneși, cari la timpul lor nici un bine nu aduc nici bisericei, nici școalei, cu atât mai vârtos neamului

care i-a crescut; pânăcând învățătorimea, deși nu poate jertfi atâta materialicește pentru neam, jertfește însă spiritualicește mai mult, decât toți ceilalți intelectuali luați laolaltă.

Am ajuns limita, că numai cu adevărul și pe calea dreaptă vom ajunge la scop, altcum toate sbuciumările vor fi zadarnice, iar scopul dorit nu-l vom ajunge nici-odată.

Petru Vancu.

Nr. 88/913-14.

Convocare.

Membrii comitetului central al reuniunii noastre sunt rugați a participa la ședința extraordinară, ce se va țineă la *20 februarie (5 martie) a. c. în școala centrală din Arad.*

OBIECTE:

Raportul biroului.

Afaceri curente.

Propuneri și interpelări.

Arad, la 10/23 februarie 1914.

Iosif Moldovan,
președinte.

N. Cristea,
secretar.

INFORMAȚIUNI.

Atentat la viața episcopului de Hajdudorog. Luni, în 23 l. c. pomposul palat al camerei industriale din Debrecen a sărit în aer. În primele momente se credea, că ar fi explodat instalațiunile de apeduct ori gaz. În decursul cercetării s'a constatat apoi, că catastrofa a fost opera de răsbunare a unor mâni criminale, cu scop de-a-și răsbună contra episcopului bisericii gr. cath. maghiare de Hajdudorog. Stefan Miklóssy, care eră instalat provizor în acest palat din Debrecen. Episcopul a fost avizat anticipativ prin o epistolă din Cernăuți, că i se trimite ca dar bi-

sericei sale mai multe obiecte prețioase. Pachetul a și sosit luni și a fost predat prin factorul postal secretarului, iar acesta prezentându-l episcopului, în prezența lui și a vicariului episcopesc Lackovics a început numaidecât să-l desfacă. În decursul desfacerii episcopul a fost chemat să primească o deputație și acesta-i fu norocul de scăpă cu viață. Pachetul conținea o lădiță cu materii explosive, care explodând a aruncat în aer palatul omorînd pe vicarul Lackovics, secretarul Szelepkovszky și pe fiscul episcopului Dr. Csath, care numai așa întâmplător se află acolo. Mai mulți inși au fost răniți de moarte. Episcopul însă scăpă ca prin minune, numai cu o rană mai mică la mână. Afacerea a produs mare zizanie. Se presupune c'ar fi răsbunarea Românilor pentru comunele române încorporate acelei episcopii. Se mai crede a fi în legătură cu procesul Rutenilor. Vom vedea, unde se vor descurcă aceste semne triste ale timpului.

La penziunea învățătorilor. O delegațiune a reuniunii regnicolare a învățătorilor maghiari s'a prezentat la ministrul președinte, la ministrul de culte și instrucțiune publică și la secretarii respectivi, cerând revizuirea legii de pensionare a învățătorilor. Învățătorii au fost asigurați de bunăvoință, dar li s'a spus în acelaș timp că miniștrii nu pot pune în vedere reforma cerută în cursul ciclului actual.

Șezătoare școlară. Învățătorii din Ghiroc au luat laudabila inițiativă de a inaugura în școlile noastre confesionale dela sate *șezătoarele școlare*. Dacă acestea ar avea darul a se introduce în școlile noastre, activitatea nobilă și rodnică a învățătorilor s'ar extinde pe un nou teren, fecund, dar până aci puțin cunoscut. Conform determinării lor, învățătorii din Ghiroc, sprijiniți de concursul preoților, vor țineă cu micii lor elevi o șezătoare școlară, care va avea loc în școala cu clasele superioare din Ghiroc, duminică în 1 martie n. a. c. după amiază la orele 4.

O expoziție internațională la București în anul 1916. Aflăm că e definitiv hotărât, ca în anul 1916, cu ocazia împlinirii celor 50 de ani de domnie ai M. S. regelui Carol, să se deschidă în București o expoziție internațională. Cutoatecă M. Sa ar dori, ca această expoziție să se facă tot la Filaret, adică pe terenul fostei expoziții, pământul nesigur al parcului Carol nu va îngădui aceasta, și în acest scop s'a luat deciziunea, ca expoziția să se deschidă la întretăierea cu șoseaua Kiseleff. Lacul Plăcinta, situat în regiunea aceasta, va fi canalizat și va rămâneă ca lac natural în mijlocul expoziției. Aflăm, că expropriierile în această parte a locului au și început. Se afirmă ca un fapt cert, că tot d-l Dr. Istrate va fi numit comisar al expoziției.

